

Grekland – Europas vagga

Europa var enligt en gammal grekisk myt namnet på en kungadotter från Feniciens land, ungefär nuvarande Libanon. Hon rövades bort av de grekiska gudarnas kung, Zeus, som förvandlat sig till tjur och simmade över havet till Kreta med prinsessan på ryggen. Det finns faktiskt en hel del sanning bakom denna gamla myt. Den grekiska kulturen formades under stark påverkan från Mellanösterns gamla civilisationer, som vi berättat om i förra kapitlet. Detta inflytande förmedlades i ett tidigt skede just av fenicierna, kungadotterns landsmän, som i början av 1000-talet f.Kr. dominerade handeln på Medelhavet. Det sätt på vilket grekerna sedan omformade och utvecklade kulturinflytandet österifrån fick i sin tur en grundläggande betydelse för hela den europeiska civilisationen.

Den grekiska kulturens gryningstid

Sedan äldsta tider har människorna färdats längs Medelhavets kuster. Vid dess östra stränder möttes alla forntidens stora civilisationer. Där mynnade Nilen. Dit ledde karavanvägarna från Mesopotamien och Persien. Där låg porten till såväl Röda som Svarta havet. I detta område fann handelsmän till sjöss och till lands sina mötesplatser, där de också kunde stifta bekantskap med främmande folk från primitivare kulturer norr- och västerut.

Med handeln följde ett kulturellt inflytande österifrån till folken vid Medelhavets stränder, och de första europeiska högkulturerna bär tydlig prägel av detta inflytande. På Kreta finns lämningar av ståtliga palats från början av 2000-talet f.Kr., och vid Mykene på Peloponnesos i södra Grekland från 1200-talet f.Kr. Om den mykenska kulturen kan vi också läsa i den europeiska litteraturens äldsta berättande diktverk, Homeros hjältepos Iliaden, nedtecknat på 700-talet f.Kr. Iliaden berättar om den mykenske kungen Agamemnons krig mot Troja, som ligger vid nuvarande Turkiets nordvästra kust. Enligt sagan berodde kriget på att den trojanske prinsen Paris rövade bort Agamemnons svägerska Helena, men i verkligheten gällde nog striden kontrollen över handelsvägarna till Svarta havet.

Strax efter det trojanska kriget gick den mykenska kulturen under, och från de århundraden som följde saknar vi källor och lämningar från grekisk kultur. Grekernas makt över den rika Medelhavshandeln togs nu över av fenicierna, som på sina välbyggda, kölförsedda skepp av cederträ vågade sig ut på öppet hav och grundade handelsstationer över hela Medelhavet.

Kulturen på Kreta brukar kallas "minoisk" efter kung Minos som enligt sagan härskade där. Bilden föreställer en av "ormgudinnorna" som har hittats på Kreta. Hon är klädd i den typiska minoiska hovdräkten som lämnar bröstet bara. Den cirka 30 cm höga statyetten är från palatset i Knossos.

På denna sten från Malta är texten skriven både på grekiska och feniciska. Det feniciska alfabetet med 22 tecken är ursprunget till vårt eget alfabet.

Alfabet		
feniciskt	grekiskt	latinskt
𐤀	A	A
𐤁	B	B
𐤂	Γ	C
𐤃	Δ	D
𐤄	E	E
𐤅	Ϝ	F
𐤆	Γ	G
𐤇	H	H
𐤈	I	I
𐤉	K	K
𐤊	Λ	L
𐤋	M	M
𐤌	N	N
𐤍	Ξ	O
𐤎	Π	P
𐤏	Ρ	R
𐤐	Σ	S
𐤑	T	T
𐤒	Υ	U
𐤓	Ϝ	V
𐤔	Χ	X
𐤕	Υ	Y
𐤖	Z	Z

Feniciernas kanske viktigaste historiska insats var deras utveckling av skriftspråket. Den sumeriska och egyptiska skriften var baserad på stiliserade avbildningar av det man ville nedteckna. För att minska det stora antal tecken som bildskriften kräver hade både egyptier och sumerer börjat använda en del tecken som inte avbildar något utan istället representerar ljud i det talade språket. Detta tog fenicierna fasta på och formade ett alfabet med 22 tecken. Genom skrivkonsten kunde idéer och kunskap spridas över stora avstånd och överföras från generation till generation. Både de hebreiska, arabiska, persiska och grekiska skriftsystemen utvecklades ur det feniciska alfabetet. Detta visar vilken central roll den handels- och statskultur som fenicierna representerade spelade i hela Medelhavsområdet under dessa århundraden som annars vilar i mörker för oss.

En annan epokgörande förändring som ägde rum under århundradena efter Mykenes fall var att människan lärde sig använda en ny metall. Mykene var en bronsålderskultur, men i den nya grekiska civilisation som började utvecklas på 700-talet använde man järn. Järnframställning i större skala förekom tidigast i nuvarande Turkiet på 1400-talet f.Kr. och spreds sedan västerut med den växande handeln. Järnet var både billigare och mer hård- och smidbart än brons, och det blev snart en av de viktigaste varorna i Medelhavshandeln.

Natur och samhälle i Grekland

Grekland är ett bergigt land. Dess skogar skövades tidigt och den odlingsbara jorden i de trånga dalarna räckte inte för att föda befolkningen. Strider om betes- och åkermark präglade tidigt förhållandena mellan de olika bygderna. Men längs den sönderskurna kusten och i den stora egeiska övärlden fanns en mängd naturliga hamnar. I anslutning till handeln växte städer fram, som drog till sig folk från den överbefolkade landsbygden. För att lätta på befolkningstrycket i dessa städer och samtidigt etablera nya stödjepunkter för handeln grundade de grekiska städerna under 700–500-talet f.Kr. en mängd kolonier i hela Medelhavsområdet.

I avsnittet om den egyptiska kulturen såg vi hur naturen verkade som en enande kraft. Kring Nilens bevattningssystem formades ett stort, sammanhållet rike. I Grekland däremot skilde naturen människorna åt, och det grekiska samhället kom därmed att präglas av politisk splittring. Varje stad med sitt omland utgjorde en egen stat, en *polis* – därav vårt ord "politik". Det fanns cirka 650 sådana stadsstater, som ömsom var förbundna, ömsom i krig med varandra. Ändå upplevde sig grekerna som ett folk. De kallade sig hellener. Det som höll dem samman var språket och religionen med dess gemensamma kultplatser. Till Delfi reste greker från hela Medelhavsområdet för att få råd av spåkvinnor.

På den athenska vas målningen från 530 f.Kr. ser vi två av hjältarna i Homeros Iliaden, Akilles och Aias, i färd med att spela tärning.

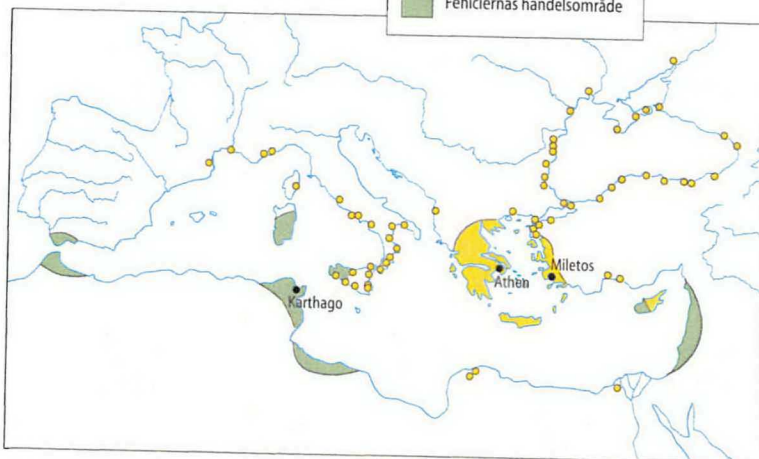
norna i Apollotemplet, och var fjärde sommar avhölls de allgrekiska idrottsspelen i Olympia där bara hellener fick delta.

De mykenska riken som Homeros berättar om var monarkier. Men i de grekiska stadsstater som växte fram från 700-talet tog på de flesta håll den jordägande adeln över makten. Detta hade nära samband med jordbrukets och handelns utveckling. De grekiska bönderna fick allt svårare att på sina magra kornåkrar konkurrera med importerad spannmål. De gick därför mer och mer över till att odla vin och oliver för export. Men det tar lång tid från det man planterar en vinstock eller ett olivträd tills odlingen ger lönsamma skördar. Därför tvingades ofta bönderna skuldsätta sig hos adeln, som på så vis blev allt mäktigare. Snart styrdes de flesta grekiska stadsstaterna av råd sammansatta av hövdingarna för de ledande adelsläkterna. Styrelsesättet kallades aristokrati (efter grekernas *aristos* – ”de bästa”).

Snart växte missnöjet med adelsväldet, och samtidigt splittrades de aristokratiska stadsstyrelserna av rivaliteten mellan de ledande familjerna. Dessutom hade en ny klass av köpmän som blivit rika på handeln vuxit sig stark. På många håll lyckades någon av dess företrädare vinna befolkningens stöd för att störta adelsråden och upphöja sig till enväldshärskare, ”tyrann”. På 600- och 500-talet avlöste tyranniet aristokratin som det förhärskande styrelsesättet i de grekiska stadsstaterna.

Grekernas och feniciernas handelsområden

- Grekernas handelsområde
- Grekiska kolonier
- Feniciernas handelsområde

Perserkrigen, Athen och Sparta

Förutom religionen och språket fanns det en annan enande kraft i det antika Grekland, nämligen hotet från det mäktiga perserriket, som sedan 600-talet f.Kr. dominerade hela östra Medelhavsområdet. Perserriket sträckte sig ända från floden Indus i öster till Libyen och Mindre Asiens västkust, inklusive de östgrekiska städerna i området. I början av 400-talet angrep perserna Grekland, som emellertid försvarade sig framgångsrikt och segrade i ett avgörande sjöslag vid Salamis 480.

I dessa strider spelade den athenska flottan en utslagsgivande roll. Efter kriget gick de grekiska stadsstaterna runt Egeiska havet samman i ett förbund uppbyggt kring en gemensam flottstyrka, som ställdes under Athens befäl. De stater som inte utrustade egna krigsfartyg men ändå ville ha beskydd mot perserna blev skattskyldiga till Athen. På så sätt fick staden stora inkomster samtidigt som den med hjälp av flottan kunde kontrollera den rika handeln i Egeiska havet. Snart

försökte Athen också expandera västerut i Medelhavet. Men här kom Athen i konflikt med sin främsta medtävlare om ledarskapet i Grekland, Sparta på Peloponnesos, och 431 utbröt krig dem emellan. År 404 måste Athen kapitulera. Sjöförbundet upplöstes och stadens storhetstid var därmed över.

Sparta hade till skillnad från andra grekiska stadsstater bevarat monarkin och utmärkte sig också genom att militären hade en ovanligt stark ställning i samhället. Den styrande minoriteten av spartanska medborgare var yrkessoldater på heltid. Pojkarna togs hemifrån vid sju års ålder och utsattes för en sträng militär träning som gjorde dem fysiskt starka och blint lydiga. De bodde kollektivt i kaserner ända till 30 års ålder.

Konflikten mellan Sparta och Athen var inte bara ännu en maktstrid i raden mellan de grekiska stadsstaterna. Redan i samtidens ögon representerade den en konflikt mellan två olika samhällsideal. Mot diktaturen i Sparta stod nämligen ett nytt styrelseskick som formats under Athéns storhetstid, demokratin.

Den athenska demokratin

Athen med omgivande landsbygd hade på 400-talet f.Kr. 300 000 innevånare. Av dem tillhörde omkring 35 000 "demos", de fria medborgarna. Alla dessa, fattiga som rika, hade en röst i folkförsamlingen. Denna sammanträdde ungefär en gång i veckan på en kulle vid stadens borgklippa, Akropolis. Folkförsamlingens beslut fattades genom handuppräkning och omfattade så gott som alla gemensamma angelägenheter. Vanligen samlade mötena omkring 5000 athenare, och alla hade yttanderätt. Frågorna förbereddes av ett råd med representanter för de

Det var i det antika Grekland som användningen av mynt inom handeln slog igenom på bred front. De athenska "ugglemynten" i silver, värda fyra drachmer, dominerade Medelhavs-handeln under 400–300-talet. På myntets andra sida var vishetens gudinna, Athena, avbildad. Ugglan var hennes heliga fågel.

Akropolis var främst ett religiöst centrum med tempel för stadens gudinna Athena och många kultplatser. Men det var också staden Athens skyddsborg, omgiven av en kraftig mur. Ordet akropolis betyder den högt belägna (*akros*) staden (*polis*).

olika stadsdelarna, som utsågs genom lottning. Även domstolarna, som sammanträdde offentligt på torget, tillsattes genom lottning. De främsta ämbetsmännen, strategerna, som bland annat hade till uppgift att leda krigsorganisationen, utsågs däremot genom val.

Att ta aktiv del i det politiska livet ansågs inte bara vara en rättighet utan också en plikt, och förtroendeuppdragen var avlönade så att även de fattiga kunde delta. Man anser att så gott som alla athenska medborgare någon gång i sitt liv innehade ett offentligt ämbete, även om de förmögna förmodligen oftare kom ifråga. I folkförsamlingar och domstolar var det den som var bäst på att övertyga som fick störst makt, och därför gällde det att lägga sina ord väl. Några partier i modern mening fanns inte, utan olika meningsriktningar företrädde av välta-lare som tävlade om majoritetens stöd. Debatterna i folkförsamlingen fördes vidare i de pjäser som uppfördes på teatern, som också låg vid Akropolis. De kommenterades också av filosofer och vishetslärare på stadens gator och i de skolor som undervisade om lagar och talekonst.

Samtidigt får man inte glömma att större delen av Athens befolkning stod utanför demokratin. En sådan grupp var slaverna, som utgjorde en tredjedel av innevånarna. De flesta av dem arbetade i hus-hållen och hantverket, andra i gruvorna och jordbruket. Men några kunde också inneha betydelsefulla poster, exempelvis som skrivare. Också kvinnorna saknade alla medborgerliga rättigheter. Särskilt i för-mögnare hem hölls de isolerade i en särskild, bakre del av huset och var förbjudna att delta i det offentliga livet. Det rådde kvinnounder-skott i Athen, och mycket talar för att detta berodde på undernäring och hög dödlighet bland kvinnor, ett resultat av systematiskt förtryck

Sådana här kvinnoskulpturer kallas "kores" efter det grekiska ordet för flicka, och utgjorde offergåvor vid Athenas tempel. Flickan på bilden från 530-talet tillhör den berömda samling som hittats vid Akropolis i Athen. I konst-historien kallas denna tidiga period den "arkaiska". Figurerna är då lite stela och avbildas ofta med ett leende på läppar-na – "det arkaiska leendet".

På denna vasmålning tvättar en kvinna sitt hår i hemmet, uppsatt av två slavar. Kvinnorna i Athen fick inte delta i det offentliga livet.

Grekiska kvinnor brukar vara avbildade i långa, fotsida klänningar, men i Sparta kunde flickorna se ut som på bilden, med kort klänning och i frimodig rörelse. Kvinnorna fick en mycket friare uppföstran i Sparta än i Athen. Det förekom till och med idrottstävlingar för flickor. De skulle ha goda levnadsvillkor så att de kunde bli starka mödrar och föda dugliga soldater.

och nedvärdering som de var utsatta för i den grekiska kulturen. Utanför demokratin stod också det växande antal fria män som kallades metoiker och var immigranter. Metoikerna fick inte äga jord utan ägnade sig åt handel, hantverk och andra sysselsättningar. De betalade till skillnad från athenarna skatt.

Hur styrelseskicket borde se ut var en fråga som ständigt var föremål för debatt i de grekiska stadsstaterna, som kan betraktas som en slags politiska experimentverkstäder. Vi har sett hur en rad olika styrelseformer avlöst varandra i Grekland: från monarki till aristokrati, från aristokrati till tyranni och från tyranni till demokrati. Dessutom fick grekerna genom handeln kontakter med andra folk och andra politiska system. De jämförde, diskuterade och nedtecknade fördelar och nackdelar. Den athenska demokratin utsattes ofta för kritik i denna debatt. Många ansåg att det borde vara de mest kunniga och bäst utbildade som skulle styra, och att demokratin gav för stort utrymme för okunniga och lättleda människor. Företrädare för de ledande aristokratiska familjerna försvarade sin traditionella maktställning. Andra såg med beundran på Sparta och Persien. Diktaturen där skapade handlingskraft och enighet, medan demokratin var tungrodd och splittrade folket, tyckte de. Debatten om demokratins för- och nackdelar har fortsatt genom Västerlandets hela historia.

Stadsstaternas undergång och hellenismen

När Athen fallit och sjöförbundet lösts upp fick splittringen mellan de olika grekiska småstaterna återigen fritt spelrum. Vid mitten av 300-

talet erövrades flera av dem norrifrån av Makedonien, ett grekiskt kungarike som levte avskilt från sina fränder i söder. De splittrade grekerna inordnades nu i ett hellenskt förbund som år 334 under ledning av den unge kungen Alexander gick till angrepp mot ärkefienden Persien. På ett årtionde erövrade hans armé hela perserriket, från Indien i öster till Libyen i väster. Resultatet var världshistoriens dittills största

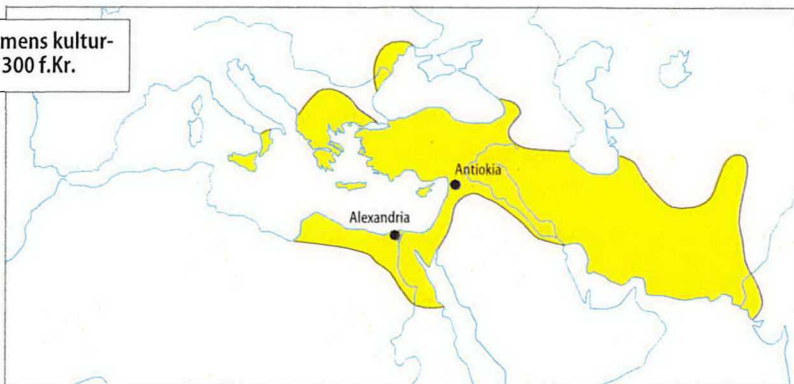
Bilden av den unge Alexander den store, barhuvad och i full rustning till häst, är hämtad från en stor mosaik som beskriver hellenernas seger över perserkonungen Dareios på slättlandet vid floden Tigris hösten 331. Mosaiken från romersk tid är en kopia av ett grekiskt original från 320-talet.

rike. Men det blev också kortlivat och splittrades kort efter Alexanders död vid 33 års ålder år 323 f.Kr.

Men oavsett rikets politiska sönderfall blomstrade handel och kultur i spåren av Alexander den stores erövringar. Fjärrhandeln från Medelhavet nådde nu ända till Kina och Indien. En mängd olika folkslag med olika tanke- och levnadssätt fick som aldrig tidigare möjligheter att mötas och utbyta idéer och erfarenheter med varandra. De följande århundradena brukar kallas hellenismen, och alla senare civilisationer i det breda bältet mellan Atlanten och Indiska Oceanen har åtminstone några av sina rötter i den kulturblandning som blev resultatet av Alexanders erövringar. Den främsta institutionen i denna hellenistiska blandkultur var ett väldigt bibliotek med 700 000 bokrullar i dåtidens största stad, Alexandria i norra Egypten. Det brann ner år 47 f.Kr.; men avskrifter av dess texter hade då i 200 år spridits över världen.

Det antika Greklands storhetstid var relativt kortvarig, och grekerna grundade aldrig något bestående, mäktigt rike. Att den grekiska antiken ändå fått sådan oerhörd betydelse för hela den västerländska historien beror på dess inflytande på våra idéer och ideal. Om man betraktar kulturutveckling som ett slags fortgående samtal mellan levande och döda, mellan nutiden och det förflutna, så är det i det anti-

Hellenismens kultur-
område 300 f.Kr.

ka Grekland som den västerländska kulturens samtal inleds. Det är där de första frågeställningarna formuleras och de första påståendena görs.

Ett nytt sätt att tänka

Den grekiska religionen rymde en rad olika gudar som omtalades i myter och diktverk och tillbads i templen. Men den skiljer sig från andra religioner på så vis att det inte var gudarna som skapat världen, och de var inte allsmäktiga. De kunde begå misstag, och de kunde till och med avla barn med människorna. I grekernas religion var gudarnas makt begränsad. Desto större blev människornas frihet. Genom sin vidsträckta handel och samfärdsel kom också grekerna i kontakt med andra länder och folk och lärde känna deras trosföreställningar. De lade märke till att människornas tankar om gudarna formade sig efter dem själva. "Etiopierna gör sina gudar svarta och plattnästa, trakierna säger att deras gudar har blå ögon och rött hår", skriver en författare.

På så sätt grundlades en öppenhet och nyfikenhet i grekiskt tankeliv. Man var skeptisk, man iakttog den verklighet man mötte, man jämförde och diskuterade. Det fanns flera uppfattningar om det mesta, och det var inte givet vem som hade rätt. Det måste undersökas! Grekerna nöjde sig inte med att beskriva världen, såsom exempelvis astronomerna i Egypten och Babylon beskrivit universum. De ville också ha förklaringar till det de såg. Vad bestod himlakropparna av? Varför lyste de? Hur var de fästade vid himlen? Allt detta är uttryck för ett förhållningssätt vi kallar vetenskapligt. Grekerna kallade denna strävan att finna förnuftsmässiga förklaringar till världens beskaffenhet för filosofi, som betyder kärlek till vishet.

Grekisk filosofi

De tidigaste uttrycken för ett vetenskapligt förhållningssätt möter vi hos de grekiska naturfilosoferna på 500-talet f.Kr. Deras grundfråga var vad som var själva urämnet som byggde upp världen. Demokritos, som levde på 400-talet, kom fram till att all materia bestod av olika kombina-

"Diskuskastaren" från 400-talet av bildhuggaren Myron är ett av den grekiska konstens mest berömda masterverk. Grekisk konst från denna tid, den så kallade klassiska perioden, har påverkat de estetiska idealen i Västerlandet in i våra dagar. Statyn ger en mycket naturtrogen framställning av människokroppen samtidigt som den uttrycker ett människoideal präglad av behärskning, balans och harmoni.

tioner av otaliga mycket små beståndsdelar som han kallade atomer. I Syditalien samlade greken Pythagoras på 500-talet en inflytelserik krets filosofer som försökte förklara naturens ordning med hjälp av matematiska tal. Att det skulle kunna vara möjligt att formulera matematiska lagar för naturen är en tanke som spelat stor roll i vetenskapens utveckling. I det antika Grekland förekom många sådana tidiga ansatser till vad som skulle bli senare tiders vetenskapliga upptäckter.

I demokratins Athen på 400- och 300-talen förflyttades de grekiska tänkarnas intresse i viss mån från frågor om naturens beskaffenhet till sådana som handlade om människan, moralen och samhället. De så kallade sofisterna menade att olika människor ser verkligheten ur olika perspektiv, och att det är omöjligt att fastställa några sanningar som gäller för alla, alltid och överallt. Sofisterna kritiserades av Sokrates, som hävdade att det finns något oföränderligt rätt och sant, som människan kan lära sig skilja från det osanna och orätta. Det sker, menade han, när människor diskuterar och olika perspektiv möts och konfronteras.

Perikles och Aspasia

Den främste politikern under Athens guldålder på 400-talet f.Kr. var Perikles. Han tillhörde en av de gamla aristokratfamiljerna men grundade sin maktställning på det stöd han fick från den breda massan i folkförsamlingen och genomförde flera reformer för att vidga demokratin. Som talare var han en mästare; antika författare berättar entusiastiskt att "han bar blixten och åskan på sin tunga". Det var på Perikles initiativ som Parthenon och de andra templen på Akropolis uppfördes, byggnader som än idag väcker hela världens beundran. Syftet var inte bara att försköna Athen, utan också att bereda sysselsättning och försörjning åt stadens hantverkare.

Perikles levde först i ett traditionellt äktenskap men skilde sig från sin athenska fru när han träffade Aspasia, en hetär som invandrat från

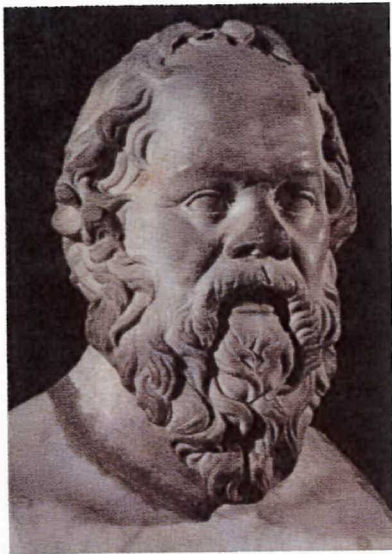
Miletos på Mindre Asiens västkust. Hetärerna var ett slags halvt prostituerade kvinnor som roade de athenska männen med sång, flöjtspel och spirituella samtal vid festerna. Formellt kunde inte Perikles gifta sig med Aspasia, eftersom hon inte var infödd athenare. Men de levde som "sambor" ända till hans död och han tvekade inte att uppträda offentligt tillsammans med henne.

Aspasia var en av de få kvinnorna i antikens Grekland som fick spela en roll i samhället och kulturlivet. Hon var berömd för sin skönhet, men ännu mera för sin intelligens och bildning. Till hennes umgängeskrets hörde en rad av tidens främsta författare och konstnärer, bland andra filosofen Sokrates. Perikles brukade fråga Aspasia om råd när han skulle fatta viktiga politiska beslut och det påstås att det var

Kanske är detta Aspasia, statyn finns i Vatikanmuseet men identiteten är osäker

hon som lärde honom värtalighetens konst. I slutet av 430-talet ställdes hon inför rätta anklagad för att brista i vördnad inför gudarna. Som kvinna fick Aspasia inte föra sin egen talan men hon frikändes efter ett känsloladdat försvarstal av Perikles.

Hur Sokrates såg ut vet vi bara genom hörsägen – han påstås ha varit ovanligt ful – för några samtida porträtt finns inte. Bilden visar en romersk avbildning av ett grekiskt original utfört ett halvsekel efter den store filosofens död. Sokrates dömdes till döden år 399 anklagad för att ha förlätt ungdomen i Athen.

Nike var segergudinnan i grekisk mytologi. Den här statyn som har hittats på ön Samothrake är från omkring 190 f.Kr. och ett exempel på hellenistisk konst. Under hellenismen ville man framför allt ge uttryck för starka känslor, rörelse och kraft i konsten. Jämför med statyerna på sid. 19 och 22 som visar på tidigare skeden i den grekiska konstens utveckling!

Sokrates efterlämnade inga skrifter, utan vi känner honom via texter av en av hans elever, Platon. Denne trodde inte att man kan få verklig kunskap om världen genom att undersöka vad den består av, exempelvis vatten, luft eller atomer. Det vi kan uppfatta med våra sinnen är ändå bara en skugga av den högre verkligheten, idéernas värld. Denna idévärld kan vi ana eftersom vi förutom vår dödliga kropp har en odödlig själ som längtar tillbaka till den fullkomliga värld där den har sitt ursprung. Platonismens tudelning av människan i kropp och själ har haft stort inflytande på kristendomen.

En av Platons elever hette Aristoteles. Han kom från Makedonien och var under några år lärare för den unge Alexander den store. Aristoteles såg till att en skara ämbetsmän följde med Alexanders armé för att systematiskt samla in så mycket kunskap som möjligt om de länder och folk som den mötte. Aristoteles var visserligen påverkad av Platon och hans idélära, men medan Platon var visionär och profetisk var Aristoteles mer saklig och vardagsnära. Han studerade och klassificerade det väldiga material han förfogade över, och jämförde de olika filosofiska uppfattningar som under tvåhundra år utvecklats i den grekiska världen. Han var också intresserad av djurens och växternas värld. När han diskuterade moral och politik var han mistrogen mot abstrakta teorier. Kunskap, menade Aristoteles, är beroende av erfarenhet.

Aristoteles verk formade sig till något av en sammanfattning av tidens samlade vetande. Under mer än tusen år fick hans skrifter det mest djupgående inflytande på tankevärlden inte bara i Västerlandet utan också i Mellanöstern.

Under hellenismen gjordes många vetenskapliga framsteg. Euklides utformade en geometrilära, som är giltig än idag. Eratosthenes beräknade jordens omkrets, och ritade kartor över hela den dåtida kända världen. Ptolemaios konstruerade en modell över universum med jorden som centrum, vilken människorna höll för sann ända till femtonhundratalet. Tekniker byggde ett slags ångmaskiner och vattenkvarnar. Men få av dessa uppfinningar utformades för praktiska ändamål. Det fanns föga behov av arbetsbesparande maskiner i ett samhälle som byggde på slavarbete. Filosoferna föraktade också allt som hade med produktion och nytta att göra.

Den hellenistiska filosofin var inriktad på individen och hur man skulle kunna leva ett gott liv oberoende av det omgivande samhället. Kanske kan man se det som ett uttryck för att samhällsförhållandena blivit alltmer svåröverskådliga jämfört med förhållandena i de små grekiska statsstaterna. Under den hellenistiska tiden levde människorna i ett imperium i upplösning, och i väster anade man hur ett nytt världsvälde var på väg att växa fram – romarriket.

Frågor

- 1 Hur kom det sig att de första europeiska högkulturerna växte fram just i östra Medelhavsområdet?
- 2 Samhällsutvecklingen i Grekland formades på ett avgörande sätt av områdets naturliga förutsättningar. Hur då?
- 3 I de sumeriska och egyptiska högkulturerna var jordbruket samhällets ekonomiska bas. I Grekland fick andra näringar en större betydelse som källa till rikedom och makt. Vilka? På vad sätt påverkade detta den grekiska kulturen?
- 4 Hur kom det sig att Athen fick en ledande roll bland de grekiska statsstaterna under 400-talet? Hur gick det till då staden förlorade denna position?
- 5 I Athen rådde "direkt demokrati" medan vi i Sverige har "representativ demokrati". Vilken är skillnaden? Diskutera fördelar och nackdelar med de två typerna av demokrati.
- 6 De idéer som kom fram på politikens, filosofins och vetenskapens område i det antika Grekland har haft stor betydelse för Västerlandets utveckling. Ge exempel!

Tips | Böcker och filmer

Homeros berättelser *Iliaden* och *Odysséen* handlar om det trojanska kriget och vad som hände efteråt. De finns utgivna både i sin ursprungliga versform och på ett mera lättillgängligt språk. I *Strändernas svall* gör Eyvind Johnson en modern nytolkning av *Odysséen*. Arthur Lundqvist har skildrat Alexander den stores liv i romanen *Krigarens dikt*. Samma ämne tar historikern Mary Renault upp i romanen *Alexander min härskare*. Hon har också skrivit *De sista dropparna*, som handlar om Athén under 400-talet f.Kr.